

اداره ملی حفاظت از محیط زیست
مسابقه کتابخوانی و مقاله نویسی

اهمیت همکاری مردم در امر مبارزه با چالش های محیط زیستی

نویسنده: محمد قاسم جویا

28/6/1399

اهمیت همکاری مردم در امر مبارزه با چالش های محیط زیستی

چکیده

رشد روز افزون آلودگی و تخریب محیط زیستی، نیاز شدید به همکاری مردم با نهاد های دولتی داشته تا به تدریج از خطراتی که محیط زندگی ما را تهدید می کند؛ نخست آگاه شویم و بعد همه دست به دست هم دهیم و با آن مبارزه کنیم. گرچند دولت افغانستان با پذیرش برخی از اسناد بین المللی در زمینه محیط زیست، قوانینی در مطابقت با قواعد حقوق بین الملل وضع نموده و در ماده پانزدهم قانون اساسی آمده است که: " دولت مکلف است درمورد حفظ و بهبود جنگلات و محیط زیست تدابیر لازم اتخاذ نماید"، اما بدون همکاری شهروندان در حفاظت از محیط زیست؛ تطبیق مقرره ها و قوانین امکان ندارد. اینجاست که متوجه مکلفیت جمعی می شویم - چی اشخاص حقوقی که در رأس آن دولت و شرکت ها هستند و چی اشخاص حقیقی که همه شهروندان را در بر می گیرد!

با آنکه انسان مدعی پیشرفت و توسعه فرهنگ است؛ اما محیطی را که خود در آن زندگی می کند، آلوده می سازد. کارشناسان حفظ محیط زیست، مهم ترین عامل تخریب و آلودگی کره زمین را انسان می دانند. قطع جنگلات، آلوده شدن آب های آشامیدنی، کاهش منابع آبی، افزایش آلودگی هوا و ذرات معلق گازات و دیگر آلودگی های زیست محیطی برخی از مشکلاتی است که به دلیل افزایش جمعیت و استفاده نادرست از طبیعت گریبان گیر شده است. همکاری مردم در مبارزه با مشکلات محیط زیستی زمانی موثر خواهد بود که برنامه های آگاهی دهی از طرف نهاد های ذیربط به شهروندان افزایش یابد؛ تا همه از خطرات محیط زیست ناسالم آگاه باشیم و آگاهانه مبارزه کنیم.

کلید واژه:

محیط زیست، چالش های محیط زیستی، همکاری مردم در حفاظت از محیط زیست.

مقدمه

از دیر سال ها به این سو، بشر متوجه محیط زیست گردیده که نباید تخریب کند، اما از دهه های آخر قرن بیستم، اهمیت حراست و حفاظت از محیط زیست و جلوگیری از تخریب آن به گونه ی جدی مطرح گردیده است. در افغانستان، بعد از سقوط دوره ی طالبان و همزمان با تراکم نفوس به بزرگ شهر ها، انواع آلودگی محیط زیستی از آلودگی هوا گرفته تا زباله ها و آلودگی صوتی را شاهد هستیم.

امروزه خطر بزرگی که بشر از ناحیه ی مشکلات زیست محیطی احساس می کند، نه تنها آرامش و امنیت زندگی او را برهم زده، بلکه موجودیت او را هم در معرض تهدید و خطر قرار داده است. بنابر این، ما در کنار مشکلات امنیتی و اقتصادی که داریم، با چالش محیط زیستی نیز مواجه هستیم. آلودگی آب و هوا، بالا آمدن سطح آب دریاها، از بین بردن گونه های گیاهی و حیوانی، قطع جنگلات و آلودگی های صوتی مشکل یک مردم و منطقه ی خاصی نه؛ بلکه چالش ملی و بین المللی است.

در کنار مبارزه ی مردان با چالش های محیط زیستی، عامل اصلی انتقال فرهنگ و سواد زیست محیطی به نسل های آینده، زنان هستند. طوریکه جامعه شناسان معتقدند که اگر فرهنگ زیست محیطی در مادران نهادینه شود، می تواند به راحتی به فرزندان منتقل گردد و در نهایت، نسلی دوستدار محیط زیست، پرورش خواهند یافت. به گفته ی یاسین ستیز فعال محیط زیست: "اگر یک مرد را آموزش دادید فقط به همان یک مرد آموزش داده اید اما اگر یک زن را آموزش دادید یعنی به یک خانواده آموزش داده اید" اینجاست که توجه همه جانبه ی مردم از خانواده گرفته تا محیط کاری – اجتماعی در مبارزه با مشکلات محیط زیستی از اهمیت بس بزرگی برخوردار است. این موضوع را باید همه ی ما هم مسوولیت خود بدانیم و هم مکلفیت اجتماعی خود!

1- تعریف ها

الف- تعریف لغوی محیط زیست

اصطلاح محیط زیست خود از دو کلمه " محیط (environment) و زیست (subsistence) ترکیب یافته است. واژه محیط، آنچه احاطه می کند، احاطه اشیا یا ناحیه یا موقعیت، عمل احاطه کردن و نتیجه این عمل را گویند. 332:1

در باره کلیمه زیست گفته شده است که به معنای چیزی است که یک شخص برای زنده ماندن به آن نیاز دارد، تهیه کردن غذای کافی یا پول کافی برای زنده نگاه داشتن خود. 24:6

زندگانی، اعاشه، دوام، وسیله معیشت، قلمرو حیات و زندگی، امرار معاش و مانند آن، در تعبیر فرهنگ های لغت دیگر نیز بیان شده است. بنابراین، می توان گفت که: محیط زیست از نظر لغوی به معنای محلی که آدمی را احاطه کرده است و نیز قلمرو حیات و زندگی است.

ب- تعریف اصطلاحی محیط زیست

اصطلاح بیوسفر (Biosphere) یا لایه حیاتی که خصوصاً آن را یونسکو به کار می برد، با وسیع ترین تعریف ها مطابقت دارد که عبارت است از "محیط زندگی بشر یا آن بخش از جهان که بنابه دانش کنونی بشر؛ همه حیات در آن استمرار دارد". در حقیقت لایه حیاتی، همان قشر نازکی است که کره خاکی را در خود جا داده و زمین و هزاران متر بالا و عمق زمین و اقیانوس ها را شامل می شود.

در تعریف بهتر دیگر آمده است که: محیط زیست عبارت از مجموعه شرایط طبیعی، مصنوعی، فیزیکی، شیمیایی، بیولوژیکی، فرهنگی و اجتماعی است که موجود زنده در آن رشد و نمو می کند و این که محیط زیست به دو دسته محیط زیست طبیعی و انسانی قابل دسته بندی است. 5:3

محیط زیست طبیعی: به قسمت از محیط زیست اطلاق می شود که در برگیرنده بخش از سطح کره زمین است و در تشکیل آن بشر نقش نداشته است. محیط زیست مصنوعی آن است که محصول تلاش بشر می باشد.

ج- تعریف آلودگی محیط زیست

با توجه به تعریف های لغوی و اصطلاحی محیط زیست، می توان گفت که آلودگی محیط زیست عبارت از هر صدمه ی اساسی به سلامتی انسان، حیوان یا منابع آبی که در نتیجه آلودگی، لوث شدگی، یا آلودگی هوا که در اثر آتش سوزی، انفجار یا حوادث دیگر ایجاد می شود.

آلودگی را می توان به عنوان یک تغییر نا مطلوب در خواص فیزیکی ، شیمیایی، زیست محیطی هوا، آب، یا زمین تعریف کرد که باعث به خطر انداختن سلامت جسمی و روانی، بقا و فعالیت های انسان و یا سایر موجودات زنده می شود.

2- چگونگی مبارزه با مشکلات محیط زیست همکاری کنیم؟

از چند دهه ی اخیر به این سو از اثر تراکم نفوس در شهر های کشور، جنگ های متواتر و خشکسالی های پیهم، منابع طبیعی در گوشه گوشه ی کشور با تهدید مواجه شده و نیز در داخل بزرگ شهر ها، آلودگی هوا و آلودگی صوتی را بیش از هر زمانی دیگر شاهد می باشیم.

بدون شک بی توجهی به آلودگی محیط زیست میتواند حیات و بقای بشر را مورد تهدید و خطر جدی قرار دهند. زندگی در محیط سالم از حقوق اساسی هر موجود است. پس برای تحقق این حق اگر در کنار نهاد های ذیربط دولتی و خصوصی ایستاد نشویم؛ این حق خدادادی و نعمت بزرگ الهی خود را آهسته آهسته از دست خواهیم داد. در این مورد امید و اریم که ادارات دولتی ذیربط با ادای مسوولیت خود در راستای فراهم کردن محیط سالم زندگی به شهروندان تلاش های جدی انجام دهند. از سوی دیگر، شناسایی حقی برای انسان در زمینه ی محیط زیست زیر عنوان حق بر محیط زیست سالم، موضوعی جدید نیست بلکه طی دو دهه ی گذشته به طور واضح و آشکار در اسناد متعددی در زمینه ی محیط زیست بیان شده است.

در دین مقدس اسلام، به حفاظت محیط زیست در برابر چالش ها و عوامل مضر خارجی (تولیدات کیمیای و زباله ها) توجه زیاد صورت گرفته است. در حدیث مبارک پیامبر اسلام (ص) آمده است که "لا ضرر و لا ضرار". دین جاوید ما اسلام، تمام انواع ضرر رساندن به خود و دیگران را ممنوع قرار داده است. و همین طور جلوگیری از ضرر و فساد قبل از وقوع آن را توصیه کرده است. در جامعه ی سنتی مانند افغانستان، زنان به دلیل نقش مهمی که در اداره خانه و تربیت کودکان دارند، به خوبی می توانند فرهنگ مصرف درست را در خانه و بین افراد خانواده ایجاد کنند و شکل دهند. این کار می تواند نقش ویژه ای در اصلاح رفتار زیست محیطی داشته باشد. زنان باید در کاهش مصرف آب و برق، کاهش خرید و مصرف انواع اسپری ها، صرفه جویی در مصرف کاغذ و دستمال کاغذی، کاهش مصرف پلاستیک و ظروف یکبار مصرف، استفاده منطقی از شوینده ها و جلوگیری از استفاده سایر آلاینده های هوا و آب کمک بزرگی به حفظ محیط زیست خواهند کرد. انتقال فرهنگ مناسب زیست محیطی علاوه بر طبیعت و غریزه شخصی زنان، زمینه و بستر لازم می خواهد که باید برای شان فراهم کرد. در این قسمت، توجه به سواد خانم ها خیلی مهم و با ارزش می باشد. زنانی که سواد کافی ندارند، از امور صحی، حفظالصحه و روش تربیت اطفال آگاهی ندارند، به همین دلیل نمی توانند در انتقال این امور مهم به اطفال و جامعه تأثیر بخش باشند. پس یکی از مهم ترین اقدامات در جهت بهبود محیط زیست، می تواند افزایش میزان آگاهی زنان باشد. با وجودی که زنان نقش نهایت مهمی را در حفظ محیط زیست ادا می کنند، اما در حال حاضر تقریباً زنان در

تمامی کشورها در تصمیم‌گیری‌ها و برنامه‌ریزی‌های توسعه و محیط‌زیست سهم کم‌تری دارند. به هر اندازه‌ی که سهم خانم‌ها در ادارات دولتی و خصوصی مخصوصن در ادارات مرتبط به محیط‌زیست بیشتر شود، به همان اندازه در پاک‌ی و نظافت محیط‌زیست مؤثر می‌باشند. به‌طور کلی آلودگی شامل آلودگی هوا، آب، آلودگی صوتی و آلودگی ناشی از زباله‌ها است. 60:5

به‌خاطر این‌که مقاله‌بنده از آنچه یادآوری‌گردیده است عدول نکند و به‌درازا نکشد؛ از میان‌ده‌ها عامل تخریب محیط‌زیست، تنها چند نمونه‌ی آن را یادآور می‌شوم.

الف - آلودگی خاک

خاک بخشی از قشر زمین و جز لاینفک در زندگی بشر می‌باشد که در اثر تماس با موجودات زنده و غیر زنده‌ی محیط تغییر می‌کند. آلودگی خاک نتیجه‌ی فعالیت‌های غیر صحی، فعالیت‌های زراعتی و روش‌های غلط در مورد دفع مواد فاضله می‌باشد. زباله‌ها، مواد کیمیاوی و زهری، محصولات و مواد زاید فابریکه‌ها و استخراج معادن و مواد رادیو اکتیوی از مهم‌ترین عوامل آلودگی خاک شمرده می‌شود.

با این حال، فعالیت‌های انسان از جمله زراعت مفرط، آبیاری زمین‌های زراعتی، محصولات تک‌کشتی، چریدن بیش از حد دام‌ها در مراتع، جنگل‌زدایی و بیابان‌زایی باعث از بین رفتن تعادل موجود میان روند تخریب و ایجاد خاک، و در نهایت آلودگی آن می‌شوند. پس نیاز جدی شمرده می‌شود، تا همه‌ی ما عوامل تخریب خاک را دانسته و از این نعمت الهی استفاده‌ی درست نماییم.

ب - آلودگی آب

همزمان با تراکم جمعیت و افزایش نفوس در شهرها، توسعه اقتصادی و تغییر در شیوه‌ی زندگی مردم نیاز به مصرف آب در عرصه‌های مختلف زندگی، (ساخت و ساز منازل مسکونی، نوشیدن، زراعت، صحت و ...) نیز افزایش یافته است. این را همه می‌دانیم که هرگاه در ترکیب آب به‌طور مستقیم/ غیر مستقیم تغییراتی وارد گردد که در اثر این تغییرات، آب برای مصارفی که قبلن به کار میرفت نامطلوب شود، آلودگی آب گفته می‌شود. همچنان‌اگر مقدار مواد خارجی در آب، به حدی که رنگ، بود یا مزه‌ی آن تغییر کند نیز آلودگی آب صدق می‌کند. عوامل مهم آلودگی آب را می‌توان چنین بر شمرد: مواد عضوی، مواد کیمیاوی غیر عضوی، موجودات کوچک ذره‌بینی می‌باشند.

طبق سازمان همکاری اقتصادی و توسعه، مهم‌ترین تأثیرات فعالیت‌های انسان بر روی آبها در سه مورد خلاصه می‌شود: مصرف بیش از حد آب، از بین رفتن منابع آب، و آلودگی آب‌های سطحی و زیر زمینی. امروزه تأمین آب شیرین برای بعضی کشورها به یک بحران جدی مبدل شده است. بر اساس گزارش‌های یونسکو در سال 2001، در صورت عدم اقدامات مناسب، در سال 2030 میلادی ۳٫۹ میلیون نفر دچار این بحران خواهند شد. قابل توجه است که این بحران با روند کنونی افزایش جمعیت که ادامه دارد، به نفس خود اوج خواهد گرفت.

میزان آلودگی برخی آب‌ها و روند افزایش آن در بسیاری از نقاط کره زمین بسیار نگران‌کننده می‌باشد. آب‌های سفره‌های زیرزمینی و رودها و دریاچه‌ها منابع مهم تأمین آب شیرین هستند که مستقیماً در معرض آلودگی توسط فعالیت‌های انسان قرار دارند. آلودگی دریاها نیز علاوه بر دخالت مستقیم انسان، تحت تأثیر آلودگی آب‌های شیرین و چرخه آب می‌باشد.

راه‌های جلوگیری از آلودگی آب

- توسعه و انکشاف شبکه‌های سالم آبرسانی شهری
- حفر چاه‌ها دور تر از چاه‌های فاضلاب
- تجهیز تشنابها ذریعه کمودها و اتصال آنها به کانالیزاسیون شهری
- خودداری از انداختن مواد زاید خانگی در کوچه‌ها
- جلوگیری از ورود آبهای ملوث فابریکه‌ها در آبهای جاری، چاه‌های آب آشامیدنی، جویبارها دریاها و آبهای زیر زمینی.

ج - آلودگی هوا

آلودگی هوا عبارت است از: وجود و انتشار یک یا چند آلوده‌کننده اعم از جامد، مایع، گاز و تشعشعات در هوای آزاد به مقدار و مدتی که کیفیت آن را طوری تغییر دهد که برای صحت و سلامت انسان، حیوان، نبات و سایر موجودات زنده مضر باشد. 4: مقرر شده که کاهش و جلوگیری از آلودگی هوا- ماده سوم. سال 1388.

منشأ آلودگی هوا معمولاً در هر کشور متفاوت است. در کشور فقیر و جنگ‌زده‌ی ما بیش از هر چیزی دیگر سوختاندن تیل، ذغال سنگ و گاز بی کیفیت، وسایط نقلیه، انفجارات و بادها از بزرگترین منابع آلودگی هوا به شمار می‌رود. در زمستان سال گذشته (1398) کابل برای چندین بار در صدر جدول آلوده

ترین شهر های جهان قرار گرفته بود. اداره محترم محیط زیست اقداماتی را که برای کاهش آلودگی هوا روی دست گرفته و به مالکین شهرک ها و بلندمنزل ها هشدار داده است که: " مالکین شهرک ها و بلند منزل ها تا ماه عقرب سال جاری سیستم تسخین و مرکزگرمی خود را اصلاح کنند". امید وار هستیم که این هشدار ها جدی گرفته شود و زمستان پیشرو- که از یک طرف نگرانی کرونا را داریم و از طرف دیگر آلودگی هوا مردم را در تنگنا قرار می دهد- را به خوبی سپری کنیم.

منابع آلودگی هوا

منابع متحرک: مانند وسایط ترانسپورته، ساختمانی، تولیدی و غیره

منابع ثابت یا غیر متحرک: مانند فابریکه های صنعتی، تصفیه تیل، فابریکات برق حرارتی، دستگاه های مرکز گرمی، دستگاه های ولدیک کاری، فابریکات تولیدی که باعث آلودگی هوا می گردد.

منابع گرم شدن کره ی زمین و تغییرات اقلیمی

سوختاندن ذغال، نفت و گازهای طبیعی، استفاده از وسایط نقلیه گاز کابن دای اکساید و گاز های دیگر را ره عنوان محصولات فرعی تولید می نماید. قطع جنگلات و تعیض گراه گا ها نیز مقدار زیاد کارلن دای اکساید را به هوا می فرستد که در این صورت هوا گرم شده و تغییرات اقلیمی پدید می آید.

عامل های آلودگی هوا

- تراکم وسایط نقلیه ی فرسوده همزمان با استفاده از تیل های بی کیفیت
- اعمار منازل خودسر و مراکز تجارته بزرگ غیر قانونی
- عدم اسفالت سرک های فرعی و عمومی
- غیر معیاری بودن سیستم فاضلاب خانگی
- پراکندگی زباله های جامد خانگی در کوچه ها که باعث انتشار گرد و غبار به هوا می گردد.

اما در افغانستان، به خاطر فقر اقتصادی، بالا بودن قیمت برق، گاز و تیل برخی از خانواده ها برای گرم کردن منازل شان از رابر، کفش های کهنه، کاغذ و یا هم زباله ها استفاده می کنند که میزان آلودگی هوای ناشی از این موارد چندین مرتبه بالاتر از دیگر مواد سوخته می باشد. در این قسمت باید دولت از همین حالا با وارد کردن نفت و گاز، زمینه را برای استفاده ی ارزان برق، تیل و گاز اقدام نموده و در عین حال، با نظارت جدی از شرکت های فروش نفت، جلو واردات تیل و گاز بی کیفیت را بگیرد.

طبیعت و محیط زیست، موهبتی بزرگ الهی است که از مجموعه موجودات، منابع و عوامل و شرایط هماهنگی که در اطراف هر موجود زنده وجود دارد و ادامه حیات به آن وابسته است به وجود می آید. محیط زیست محل زندگی و تأمین کننده اصلی ترین نیاز های انسان است و پدیده ی می باشد که هر روز بر اهمیت آن افزوده می شود. 38:2

با نگاه به متون دینی می توان دریافت که محیط زیست و توجه به تأمین سلامت آن و حرکت در جهت دستیابی به محیط سالم، از حقوق اساسی بشر است. انسان به عنوان اشرف مخلوقات و جانشین خداوند بر روی زمین، حق دارد از نعمتهای الهی استفاده کند؛ اما این استفاده نباید آنچنان باشد که حق دیگران در بهره برداری از این نعمت الهی در خطر قرار گیرد. 7: مجله الاحکام العدلیه ماده (25)، جلد اول، چاپ مطبعه فضل، تدوین و تنظیم محمد عثمان ژوبل، کابل 1381.

نتیجه گیری

تخریب و نابودی روز افزون جنگلها و مراتع، نابودی گونه‌های نادر گیاهی و جانوری، آلودگی آب، خاک و هوا، استفاده از سلاحهای هسته‌ای و شیمیایی، ورود مواد نفتی و آلاینده‌های دیگر مانند: فاضلاب کارخانه‌ها و مجتمعهای صنعتی به رودخانه‌ها و دریاها، آسیب دیدن لایه ازن، بارانهای اسیدی، مصرف روز افزون سوختهای فسیلی، استفاده بی‌رویه از سموم دفع آفات نباتی و ده‌ها عامل آلوده‌کننده دیگر که نام بردن از آنها فقط بر ناراحتی انسان می‌افزاید گویای این واقعیت مهم است که بشر در داد و ستد خود با محیط زیست، راه خطرناک و مهلکی را در پیش دارد که در صورت عدم توجه جدی در امر مبارزه با چالش های زیست محیطی، جز به خطر افتادن سلامت و حیات انسان و دیگر موجودات چیزی دیگری وجود نخواهد داشت. موضوعی مهمی که در پیوند به مشارکت موثر شهروندان در مبارزه با مشکلات محیط زیست وجود دارد، اینست که اطلاعات زیست محیطی از طریق تدویر سمینار ها، به چاپ رساندن بلبورد ها، اعلامیه ها و ... به مردم داده شود. آگاهی از اطلاعات در باره محیط زیست، از یک طرف به حق افراد در کسب اطلاعات زیست محیطی بدون هیچ محدودیتی اشاره دارد و از طرف دیگر مکلفیت ادارات ذیربط در واگذاری این اطلاعات به افراد جامعه را بازگو می کند. نکته مهم آن است که دسترسی به اطلاعات زیست محیطی شرط لازم برای تحقق حق افراد، برای مشارکت بیشتر مردم در مبارزه با چالش های محیط زیست است. گرچند، تاسیس اداره ملی حفاظت محیط زیست و رشته‌های تحصیلی تحت عناوین (دییارتمنت حفاظت محیط زیست ، انجیرری منابع آب و محیط زیست و انجیرری معدن و محیط زیست) در نظام تحصیلات عالی، از اقدامات حکومت در سال های اخیر محسوب می شود، اما با توجه به تراکم نفوس مردم در شهر ها، استفاده بیرویه از آب های زیرزمینی، کم کیفیت مواد نفتی و ... نیاز است که پلان های مشخص و مناسب با وضعیت اقتصادی شهروندان در امر محافظت از محیط زیست روی دست گرفته شود.

منابع:

1. آریان پور، کاشنانی، عباس، منوچهر، 1366، فرهنگ انگلیسی به فارسی، جلد اول، چاپ دهم، امیر کبیر، تهران.
2. ادهمی، عبدالرضا، اکبرزاده، الهام، 1390. بررسی عوامل فرهنگی موثر بر حفظ محیط زیست. تهران.
3. لواسانی، احمد 1372، کنفرانس بین المللی محیط زیست در ریو، وزارت خارجه ایران، تهران.
4. مقررہ کاهش و جلوگیری از آلودگی هوا- ماده سوم. سال 138
5. فطری؛ محمد حسن، غفاری، هادی؛ شهبازی، آزاده 1389. مطالعه رابطه آلودگی هوا و رشد اقتصادی کشور های صادر کننده نفت، فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش های رشد و توسعه اقتصادی، سال اول. شماره اول. صص 59-77
6. قاسمی، ناصر، 1384، حقوق کیفری محیط زیست، جمال الحق، تهران
7. ژوبل، محمد عثمان، 1381. مجله الاحکام العدلیه ماده (25)، جلد اول، چاپ مطبعه فضل، کابل.